

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖLLE

Asia: VN/16052/2021

Kulttuurin tulevaisuustyöryhmän raportti

Lausunnonantajan lausunto

Miten työryhmän raportti onnistuu sanoittamaan ja viestimään kulttuurialan tilannetta ja kehittämishaasteita alan jälleenrakennuksen ja vahvistamisen tarve huomioiden?

Kopiosto ja AVEK kiittää mahdollisuudesta lausua kulttuurialan tulevaisuustyöryhmän raportista.

Kopiosto ry on Suomen luovaa alaa kattavimmin edustava tekijänoikeusjärjestö. Kopiostoon kuuluu 45 eri kulttuurin ja viestinnän alojen järjestöä ja edustamme yli 70 000 kotimaista luovan alan tekijää, kustantajaa ja esittävää taiteilijaa sekä kansainvälisten sisarjärjestöjemme kanssa tehtyjen edustavuussopimusten kautta satoja tuhansia ulkomaalaisia tekijöitä ja kustantajia. Kopiosto mahdollistaa tekijänoikeuden suojaamien julkaisujen ja audiovisuaalisten teosten vaivattoman ja vastuullisen käytön ja varmistaa, että luovan alan ammattilaiset saavat heille kuuluvat korvaukset teostensa käytöstä.

Kopioston osana toimiva Audiovisuaalisen Kulttuurin Edistämiskeskus AVEK tukee monimuotoista kotimaista audiovisuaalista kulttuuria tekijänoikeusvaroin. AVEKin tuella syntyy uusia dokumenttielokuvia, animaatioita ja lyhytelokuvia sekä mediataideteoksia.

Kulttuurin tulevaisuustyöryhmän raportissa on onnistuttu hyvin kuvaamaan ja nostamaan esille luovan alan ja kulttuurin nykytilanne ja ahdinko sekä tuomaan esille luovan alan merkitys ja lisäarvo taloudelle sekä työllisyyden ja viennin lisäämiseksi. 19.10.2022 julkistetun selvityksen mukaan vuonna 2020 tekijänoikeustoimialojen yhteenlaskettu jalostusarvo oli 5,69 % Suomen bruttokansantuotteesta. Tekijänoikeustoimialojen työntekijämäärä on 5,87 % Suomen koko työvoimamäärästä. On tärkeää, että luovan alan potentiaali otetaan täysimääräisesti käyttöön.

Raportti sisältää useita merkittäviä ja tärkeitä toimenpide-esityksiä luovan alan toimintaedellytysten parantamiseksi. Näemmekin tärkeäksi, että nämä eivät jää vain esitystasolle, vaan johtavat myös konkreettisiin tekoihin, kuten luovien alojen rahoituksen lisäämiseen ja kehittämiseen sekä lainsäädännön kautta luovan alan toimintaedellytysten vahvistamiseen. Luovaan alaan ja kulttuuriin merkittävänä toimialana sisältyvä media-ala näyttää jäävän itse raportissa sekä toimenpide-

esityksissä vähäisemmälle huomiolle. Myös media-ala olisi tullut nostaa näkyvämmiin esille raportissa. Media-alalla on merkittävä vaikutus luovan alan talouteen sekä työllisyyteen.

Mitkä raportin toimenpide-esityksistä ovat mielestänne kaikkein tärkeimmät ja kiireellisimmät toteuttaa (max 5)?

- 1) Tekijänoikeusdirektiivien kansallisen voimaan saattamisen jälkeen tulee käynnistää kansallisten tekijänoikeuslain muutostarpeiden toteuttaminen (lisäys sivulle 18)
- 2) Hallituksen 11.2.2022 tekemä päätös, jonka mukaan luovutaan tekijänoikeuskorvauksien sovittelusta työttömyysturvassa (s. 22)
- 3) Taiteen ja kulttuurin rahoituksen kasvattaminen yhteen prosenttiin valtion talousarvion menoista (s. 15).
- 4) Yksityisten lahjoitusten verovähennysoikeuden laajentaminen taiteeseen (s. 15).
- 5) Mediataiteen arvonnäkökohdan alentaminen 10 %:iin (lisäys lukuun 3)
- 6) Yksityisen kopioinnin hyvitystä tulee maksaa myös graafisten teosten tekijöille ja oikeudenhaltijoille. Yksityisen kopioinnin hyvityksen määrärahaa tulee lisätä tältä osin. (lisäys lukuun 3)

Miten voidaan mielestänne vaikuttaa siihen, että työryhmän viestit tulevat huomioiduiksi ja esitykset toteutetuiksi mahdollisimman hyvin seuraavalla hallituskaudella?

Toimenpide-esitykset tulee ottaa osaksi hallitusohjelmaa ja myös varmistaa, että vastuuministeriöille /- tahoille varataan riittävät taloudelliset ja henkilöresurssit toteuttamaan toimenpiteet. Esimerkiksi tekijänoikeuslainsäädännön kansallisiin muutostarpeisiin tulee varata opetus- ja kulttuuriministeriöön riittävät resurssit, jotta lainvalmistelu saadaan käyntiin heti tekijänoikeusdirektiivien (ns. DSM- ja verkkolähetysdirektiivien) täytäntöönpanon jälkeen.

Lukukohtaiset kommentit

**Luku 1: Annamme kulttuurillemme sille kuuluvan arvostuksen.
Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.**

Luovan alan ja kulttuurin arvostuksella on ratkaiseva merkitys alan houkuttelevuudelle mutta myös toimintaedellytyksille. On tärkeää, että etsitään keinoja edistää luovia aloja hakemalla ratkaisuja ministeriöiden yhteistyön lisäämiselle. Näemme yhtenä hyvänä keinona ehdotetun kulttuuri- ja luovia aloja käsittelevän ministeriryhmän perustamisen.

Kulttuuripolitiisen selonteon tekeminen huomioiden kattavasti luovia aloja koskevat asiat ja erityisesti niihin liittyvät toiminta- ja rahoitusvastuut ovat kannatettavia. On tärkeää, että luovan alan toimijoille tarjotaan mahdollisuus osallistua selonteon valmisteluprosessiin esimerkiksi työpajoissa tai asiantuntijakuulemisissa.

Kirja-alan tekijä- ja kustantajajärjestöt ovat ehdottaneet, että Suomeen laaditaan kansallinen kirjallisuuspoliittinen ohjelma, joka edistäisi lukutaitoa, kirjallisuutta ja kirja-alaa yleisesti sekä turvaisi ja tukisi alan tekijöiden ja oikeudenhaltijoiden toimintaedellytyksiä ja investointeja. Kopiosto

kannattaa lämpimästi kirjallisuuspoliittisen ohjelman laatimista ja esittää, että tämä lisätään luvun 1 toimenpide-esityksiin.

**Luku 2: Kasvatamme hyvinvointiamme investoimalla kulttuuriin.
Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.**

Kulttuurin rahoituspohjaa tulee vahvistaa ja rahoitusta lisätä. Onkin erittäin hienoa, että raportissa kulttuuri nähdään investointina, joka kohentaa kansantaloutta ja kansalaisten hyvinvointia. On erittäin toivottu ja oikeasuuntainen muutos nostaa taiteen ja kulttuurin rahoitus yhteen prosenttiin kaikista valtion talousarvion menoista vuoteen 2027 mennessä.

Myös esitykset luovien alojen rahaston vahvistamisesta ja käyttötarkoituksen laajentamisesta koskemaan myös muita luovia aloja kuin esittäviä taiteita sekä yksityisten lahjoitusten verovähennysoikeuden laajentaminen taiteeseen ovat merkittäviä luovan alan rahoituksen parantamiseksi ja vahvistamiseksi. Verovähennysoikeuden laajentaminen tieteestä myös taiteeseen avaisi uusia mahdollisuuksia kulttuurin ja taiteen rahoitukselle.

**Luku 3: Tuemme tekijöitä ja vahvistamme samalla talouttamme.
Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.**

Sisältöjä on entistä helpommin ja laajemmin saatavilla: digitalisaation myötä pystymme kuluttamaan kulttuuria ja taidetta myös kotisohvalla erilaisten suoratoisto- ja muiden palveluiden avulla. Luovan alan tekijöille ja oikeudenhaltijoille tämä vain ei näytä tuovan lisää toimeentuloa, pikemminkin tulot ovat laskeneet. On tärkeää, että näiden haasteiden ratkaisemiseksi löytyy erilaisia lainsäädännöllisiä ratkaisuja.

Kulttuurialan työllisyyden parantamiseksi ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden edistämiseksi alan rahoitusinstrumenttien ja tukijärjestelmien kehittäminen on erittäin tervetullutta. Esitetyt toimenpiteet ovat kaikki tärkeitä ja kannatettavia. Erityisesti on hienoa, että toimenpiteisiin on otettu mukaan sellaisten kulttuurin alojen toimintaedellytysten vahvistaminen, joilta puuttuvat valtionosuusjärjestelmän kaltaiset rakenteet.

Kun julkisia kannustimia kehitetään, on tärkeää huomioida alan erityispiirteet, kuten korkeat etupainotteiset investoinnit ja ansainnan ajalliset viiveet. Luovan alan tekijät ja yrittäjät – Luovat ry on esittänyt lausunnossaan tähän käytännön toimenpide-ehdotuksia, joita myös Kopiosto kannattaa.

Vuonna 2022 toteutettavalla tekijänoikeuslain osittaisuudistuksella implementoidaan Euroopan unionin DSM-direktiivi ja verkkolähetysdirektiivi osaksi kansallista lainsäädäntöämme. Näiden direktiivien tarkoituksena on vahvistaa tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden asemaa erityisesti digitaalisessa ympäristössä ja niiden voimaansaattaminen tulee hoitaa päätökseen tämän vaalikauden aikana.

Osittaisuudistuksen ulkopuolelle jätettiin ministerin poliittisella päätöksellä kaikki kansalliset tekijänoikeuslain muutostarpeet ja todettiin, että näiden valmistelu aloitetaan välittömästi direktiivin implementoinnin jälkeen. Tekijänoikeudet ovat kaiken perusta ja keskeisessä roolissa luovan alan ja kulttuurin toimintaedellytyksiä ja potentiaalia kehitettäessä ja vahvistettaessa. Kansalliset muutostarpeet liittyvät muun muassa tekijänoikeuslakiin sisältyvien sopimuslissenssisäännösten päivittämiseen ja kehittämistarpeiden selvittämiseen sekä valokuvaajien suojan parantamiseen. Sopimuslissenssijärjestelyillä pystytään kattavasti vastaamaan käyttäjien tarpeeseen mm. digitaalisissa toimintaympäristöissä, mutta samalla turvaamaan tekijöille ja oikeudenhaltijoille asianmukaisen ja kohtuullisen korvauksen heidän teosten käytöstä.

Tulevaisuustyöryhmän raportin toimenpide-esityksistä puuttuu kokonaan kansallisten tekijänoikeuslain muutosten valmistelun käynnistäminen ja toteuttaminen, joka perustuu ministerin päätökseen jakaa tekijänoikeuslain uudistus kahteen osaan. Tekijänoikeuslain kansallisten muutostarpeiden selvitys ja toteuttaminen tulee lisätä raportin toimenpide-esityksiin lukuun 3 (s. 18) ja ottaa osaksi seuraavaa hallitusohjelmaa. Lainvalmisteluvastuu on opetus- ja kulttuuriministeriöllä, joten ministeriölle tulee varata riittävät resurssit lainvalmistelun toteuttamiseksi.

Kannatamme myös AVMS-direktiivin, mukaan lukien direktiivin 13 artiklan 2 kohdassa säädettävän rahoitusvelvoitteen saattamista osaksi kansallista lainsäädäntöämme. Kannatamme rahoitusvelvoitteen toteuttamista yhdistelmämallilla, jossa suorat sijoitukset kotimaisiin tuotantoihin ovat ensisijainen vaihtoehto, ja maksujen suorittaminen rahastoihin, josta sijoitukset kanavoidaan kotimaisten tuotantojen rahoitukseen, on toissijainen vaihtoehto.

Haluamme ilmaista valmiutemme ryhtyä hallinnoimaan rahastoa Kopioston ja sen osana toimivan AVEK:in toimesta, mikäli implementoinnissa päädytään joko pelkkään rahastomalliin tai rahaston ja suorien sijoitusten yhdistelmämalliin. Kopiostolla on erinomainen valmius ryhtyä keräämään rahastoon sijoitettavia maksuja. Jaamme nykyisin keräämiämme tekijänoikeuskorvauksia oikeudenhaltijoille sekä AVEK:in kautta varoja audiovisuaalisten tuotantojen edistämiseen. Kopiostolla on olemassa toimivat mallit varojen keräämiseen, hallinnointiin ja jakamiseen. Näiden mallien pohjalta yhteistyössä varoja hallinnoivien viranomaisten kanssa Kopiostossa voidaan kehittää kustannustehokas ja toimiva malli varojen keräämiseen rahastoon ja sieltä varojen jakamiseen kotimaisiin sisältöihin.

Kannatamme, että kulttuurialan osaamis pohjaa sekä kykyä vastata alan tulevaisuushaasteisiin kaikilla koulutuksen tasoilla vahvistetaan. Toimenpide-esityksissä on nostettu esille tarve vahvistaa tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden tekijänoikeustaitoja. Olisi kuitenkin tärkeää vahvistaa yleisellä tasolla kaikkien luovan alan toimijoiden tekijänoikeuksien ja IP-oikeuksien (esim. tavaramerkit ja mallioikeudet) osaamista. Ehdotamme, että koulutukseen liittyvien tarpeiden käytännön toteutusta varten laadittavaan toimenpideohjelmaan sisällytetään tekijänoikeus- ja muiden IP-oikeuksien koulutuksen järjestäminen luovan alan toimijoille (s. 19).

Kulttuurialan toimintaedellytyksiä, työllisyyttä ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta edistettäisiin myös alentamalla mediataiteen ensimyyntin arvonlisäverokantaa. Mediataiteen ensimyynteihin sovellettava korkeampi arvonlisäverokanta (24 %) on omiaan asettamaan mediataiteilijat heikompaan asemaan teostensa myynnin suhteen kuin muut taiteilijat. Ehdotamme, että raportin luvun 3 toimenpide-esityksiin lisätään, että mediataiteen ensimyyntin arvonlisäverokanta alennetaan vastaamaan suureen osaan muiden taideteosten ensimyynteihin sovellettavaa alennettua 10 %:n arvonlisäverokantaa.

Toimenpide-esitykseen tulee myös lisätä graafisten tekijöiden oikeus yksityisen kopioinnin hyvitykseen. Tällä hetkellä yksityisen kopioinnin hyvitystä maksetaan ainoastaan av-teosten ja musiikkiteosten tekijöille ja oikeudenhaltijoille. Tekijänoikeuslaki edellyttää hyvityksen maksamista kaikkien alojen teosten tekijöille, joiden teoksia kopioidaan yksityiseen käyttöön. Opetus- ja kulttuuriministeriön teettämä tutkimus on osoittanut jo useamman vuoden ajan merkittävää määrää graafisen alan teosten kopiointia. Uusin vuonna 2022 julkaistu tutkimus osoitti korvattavan kopioinnin osuuden olevan yli 600 miljoonaa sivua. Tämä korvaus olisi merkittävä tuki graafisen alan tekijöille ja oikeudenhaltijoille (valokuvaajat, oppikirjailijat, toimittajat, kirjailijat, kääntäjät, kuvittajat, graafikot, kustantajat jne.). Toimenpide-esitykseen tulee lisätä lukuun 3 yksityisen kopioinnin hyvityksen piirin laajentaminen myös graafisten teosten tekijöille ja oikeudenhaltijoille ja

tämä tulee ottaa osaksi seuraavaa hallitusohjelmaa. Yksityisen kopioinnin hyvitykseen tulee varata riittävät varat myös valtion budjettiin. Graafisten teosten tekijöille osoitettava yksityisen kopioinnin hyvitys ei saa vähentää av- ja musiikkiteosten tekijöille ja oikeudenhaltijoille sekä näiden yhteisiin tarkoituksiin osoitettuja varoja.

Digitalisoituvassa toimintaympäristössä huomiota tulee kiinnittää tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden taloudellisten oikeuksien lisäksi myös moraalisiin oikeuksiin. Oikeat ja kattavat teos- ja tekijätiedot edistävät tekijän ja oikeudenhaltijan oikeutta tulla tunnistetuksi ja mahdollisuutta saada taloudellista hyötyä teoksen käytöstä. Tekijä-, teos- ja metadatatietojen laatuun panostaminen luovilla aloilla tuottaa pitkällä aikavälillä lisäarvoa niin tekijöille, yrityksille kuin yhteiskunnallekin. Opetus- ja kulttuuriministeriössä vireillä oleva tekijänoikeuden infrastruktuurin kehittäminen tulisi myös näkyä kulttuurin tulevaisuustyöryhmän raportin jatkotoimenpide-esityksissä. Ilman asianmukaista metadataa ja tekijä- ja teostietoja on haastavaa parantaa digitaalisilla alustoilla ja ympäristössä tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden ansaintamahdollisuuksia.

Luku 4: Teemme tarvittavat rakenteelliset uudistukset freelancereiden työskentelyolosuhteiden parantamiseksi. Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

Luovaa työtä tehdään usein freelancerina ja yksinyrittäjänä. Luovan työn tekijöiden sosiaali- ja työttömyysturvaa tulee selkiyttää. Luovan alan tekijöiden ja taiteilijoiden tulot vaihtelevat kuukausittain ja ovat pieniä puroja useista eri lähteistä (työpalkkioita, tekijänoikeuskorvauksia, rojalteja, apurahoja jne.), minkä vuoksi vain harva pystyy olemaan työttömyyskassan jäsen tai täyttämään ansiosidonnaisen päivärahan työssäoloehto. Myös työttömyysetujen maksajien tulkinnat vaihtelevat, mikä osaltaan hankaloittaa työttömyysturvan hakemista.

Hallitus on tehnyt 11.2.2022 päätöksen, jonka mukaan luovutaan tekijänoikeuskorvauksien sovittelusta työttömyysturvassa. Tämä päätös sisältyy myös julkisen talouden suunnitelmaan 2023–2026 ja muutoksen rahoitus on asianmukaisesti huomioitu vuoden 2023 valtion talousarvioesityksessä. Tämä on erittäin merkittävä ja tärkeä päätös luovalle alalle. Luovan alan tekijät ovat pitkään olleet väliinputoajia sosiaaliturvajärjestelmässä. Tekijänoikeustulot eivät esimerkiksi kerrytä työttömyysturvaa, mutta työttömyyskorvausta maksettaessa toistaiseksi ne vähentävät sitä. Tekijänoikeuskorvauksia maksetaan tekijöille heidän teostensa käytöstä. Korvausten maksu tapahtuu yleensä pitkän ajan päästä siitä, kun teokseen liittyvä työ on tehty. Yksinyrittäjillä luovalla alalla tulisi olla mahdollista hakeutua työttömyysturvan piiriin työttömyysjakson aikana myös ilman, että yritystä tulisi lopettaa.

Taiteilijapalkan kokeileminen apurahajärjestelmän rinnalla on erittäin merkittävä asia kulttuurin ja taiteen alalle. Kannatamme taiteilijapalkkakokeilun selvittämistä. Kuten raportissakin on nostettu esille, on tärkeää, että taiteilijapalkka ei vähennä taiteilijoille myönnettäviä työskentelyapurahoja tai rajoita taiteellista vapautta.

On myös hienoa, että raportissa on nostettu valtion ja kuntien vastuulle sitoutua reilun taiteen periaatteisiin eli luovan alan tekijän oikeuteen saada asianmukainen ja kohtuullinen korvaus tekemästään työstä.

Luku 5: Tarjoamme kaikille suomalaisille tasavertaiset mahdollisuudet nauttia kulttuurista. Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

On tärkeää, että turvataan ja varmistetaan kaikille tasavertaiset mahdollisuudet nauttia kulttuurista. Kuntien kulttuuri- ja kirjastotoiminta on yksi keskeinen keino tähän ja onkin tärkeää, että kunnat

varaavat tähän riittävät resurssit ja määrärahat, jotta kunnat ja kirjastot voivat hankkia sisältöjä ja toteuttaa kulttuuritapahtumia, mutta ennen kaikkea maksaa luovan alan tekijöille, kustantajille ja esittäjille asianmukaiset ja kohtuulliset korvaukset luovasta työstä sekä aineistojen, kuten kirjojen ja lehtien käytöstä, esimerkiksi e-aineistojen hankinnasta ja tarjoamisesta kuntalaisten käyttöön.

Yksi keino tuoda kulttuuria ja taidetta kaikkien saataville on museoiden ja muiden kulttuuriperintölaitosten kokoelmien, esimerkiksi valokuvien, kuvataiteellisten teosten, lehtien ja muiden kulttuuriperintöaineistojen, digitoiminen ja avaaminen verkossa. Tämä tuo myös uusia ansaintamahdollisuuksia tekijöille ja muille oikeudenhaltijoille. Museoiden ja kulttuuriperintölaitosten digitalisaatioissa on tärkeää huomioida tekijänoikeudet ja turvata asianmukaiset tekijänoikeuskorvaukset tekijöille ja muille oikeudenhaltijoille. Valtion budjettiin tai museoiden ja kulttuuriperintölaitosten määrärahoihin ja valtionosuuksiin tulee varata riittävät resurssit tekijänoikeuskorvausten maksamiseen. Tällä hetkellä nämä ovat olleet riittämättömät, mikä hidastaa ja vaikeuttaa kulttuuriperintölaitosten digitalisaatiota ja kokoelmien digitaalista saavutettavuutta.

Myös kouluissa ja varhaiskasvatuksessa käytetään ja tutustutetaan lapset ja nuoret kulttuurin pariin sekä tulevaisuuden luovan alan tekijöiksi. On tärkeää, että kouluilla ja varhaiskasvatuksen järjestäjillä on riittävät resurssit tähän, esimerkiksi tarvittavat määrärahat sisältöjen ja käyttöilupien hankintaan. Tältä osin on esimerkiksi tarpeen korottaa oppilaitosten ja varhaiskasvatuksen tekijänoikeuskäyttöilupien hankintaa koskevaa Opetushallituksen valtion budjettiin sisältyvää määrärahaa, jotta korvaus olisi tekijöiden ja oikeudenhaltijoiden kannalta asianmukainen ja riittävä.

E-aineistojen lainauskorvausta koskeva selvitys annettiin 19.10.2022. On tärkeää, että selvityksessä esitetyt lisäselvitykset toteutetaan pikaisesti ja käynnistetään tarvittavat toimenpiteet lainsäädännön muuttamiseksi, esimerkiksi samassa yhteydessä kuin muutkin kansalliset tekijänoikeuslain muutostarpeet toteutetaan. Lainauskorvaukset ovat merkittävä tulo kirjailijoiden ja kääntäjien lisäksi myös kuvittajille, graafikoille ja muille sisällön tuottajille. On tärkeää kuitenkin arvioida ja kohdella kaikkia e-aineistoja ja niiden sisältöjen tekijöitä tasavertaisesti eikä jättää joitakin e-aineistoja, kuten av-sisältöjä ja lehtiaineistoja, korkeakoulukirjastoja tai joitakin e-sisältöjen tekijöitä korvausoikeuden ulkopuolelle, kuten esimerkiksi ääninäyttelijöitä ja äänikirjojen lukijoita, tieteellisten kirjojen ja korkeakoulujen oppikirjojen kirjoittajia ja kääntäjiä taikka musiikin, elokuvien ja muiden av-teosten tekijöitä, joiden teoksia yhtäläisesti lainataan kirjastoista e-aineistoina. Aineistojen e-lainaamisella on merkitystä alentavasti myös heidän tuloihinsa toisin kuin selvityksessä todetaan. On tärkeää, että kaikkien luovan alan tekijöiden ja oikeudenhaltijoiden asemaa parannetaan varsinkin, jos halutaan parantaa monipuolista kotimaisen kulttuurin ja taiteen saatavuutta ja tarjontaa.

Niiranen Valterri
Kopiosto ry

Salmela Kirsi
Kopiosto ry